

DISCUSSIE

Multiculturalisme. Voorbij het dader- en slachtofferschap*

Nadia Fadil

Op 12 April 2006 werd een jongeman op klaarlichte dag neergestoken in de hallen van het Brusselse Centraal Station door twee tieners die zich zijn MP3-speler eigen wilden maken. Deze steekpartij, met dodelijke afloop voor de jongeman, leidde tot één van de gekendste klopjachten op twee tieners in de straten en scholen van Brussel, die een tiental dagen in beslag zou nemen. De zoektocht naar deze daders, die reeds snel door het parket als Noord-Afrikaans werden geïdentificeerd, leidde tevens tot een dagenlange discussie in verschillende media (kranten, tv, radio) over het kwalijke gedrag van 'de Marokkaanse jongeren'. Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw staat het zogeheten 'marokkanenprobleem' in het middelpunt van de belangstelling en hebben verschillende opiniemakers en politici zich meermaals uitgelaten over het problematische gedrag van een klein segment binnen deze groep. Een witte mars tegen 'zinloos geweld', die ongeveer 80.000 mensen in Brussel op de been bracht, vormde daarbij het hoogtepunt in deze dramatische saga. Jong en oud, man en vrouw, kwamen samen om veiligere straten in de grootsteden op te eisen. Maar toen de daders enkele dagen later werden gevat en tot ieders verrassing bleek dat hun identiteit niet Noord-Afrikaans maar Oost-Europees was, mochten de belangrijkste hoofdaanklagers (media, politici, etc...) afdruipten en volgde een golf van *mea culpa's*, omdat, ditmaal, de verkeerde doelgroep ter verantwoording was geroepen.

Deze intussen beruchte Joe Van Holsbeek-affaire vormt allicht een van de gekendste voorbeelden van het spectaculair gehalte van het multicultureel debat. Voortbouwend op Guy Debords (1967) gelijknamige essay kan worden gesteld dat de multiculturele samenleving, of beter gezegd het spreken over multiculturaliteit en de verbeelding ervan, een spectaculaire samenleving is. Het ritme van het multicultureel spreken lijkt immers gemedieerd te zijn door diens 'nieuws waarde', door de mate waarin het kan worden geënceneerd, in beeld gebracht en in straffe en polemische oneliners gegoten. De heisa rond de Joe Van Holsbeek-affaire en de debatten die het begeleidden, zijn dan ook een schoolvoorbeeld van de manier waarop het multiculturele spreken gestructureerd is volgens het principe van een intrige. Er is een duidelijk misdrijf (een moord), een slachtoffer (Joe Van Holsbeek), een hoofdverdachte (de jongeren van Noord-Afrikaanse origine) en een aantal herauten van de democratie (journalisten, politici, politie) die worden ingezet om de waarheid te achterhalen en recht te doen gelden. Deze opbouw naar een

* Ik zou graag Olivia Umurerwa Rutazibwa willen bedanken voor haar commentaren op een eerdere versie van deze tekst.

Nadia Fadil

duidelijke verhaallijn is echter meestal slechts tijdelijk van aard. De onverwachte en plotse plotwending op het einde van de Joe Van Holsbeeck-affaire vertroebelde immers de zoektocht naar een duidelijke schuldige. Het was immers niet langer duidelijk wie de dader en wie het slachtoffer was. Draaide het om Joe Van Holsbeeck en diens moordenaars? Of ging het om de vooroordelen die er bestaan ten aanzien van Marokkaanse jongeren vanuit politie, justitie en de media?

De Joe Van Holsbeeck-affaire is daarom niet alleen één van de meest spraakmakende episodes uit onze multiculturele saga. Het kan ook als een allegorie worden opgevat van de manier waarop het debat gestructureerd is volgens steeds weerkerende pogingen om duidelijke daders en slachtoffers te identificeren. Maar zoals het verhaal van Joe Van Holsbeeck ons ook leert, lijken deze pogingen gedoemd tot falen. Het idee van verantwoordelijkheid, van schuld en onschuld, roept immers meer vragen op dan het oplost. Het zaait meer verwarring dan het duidelijkheid schept. En het laat ons als toeschouwer verweesd achter, met een permanent gevoel van onbehagen en vervreemding. Dit essay is een poging om een aantal problematische mechanismen in het huidige multiculturele debat te identificeren, met een bijzondere aandacht voor het dader- en slachtoffernarratief. In dit essay zal ik betogen dat deze zoektocht naar 'daders' het multiculturele spreken in een permanente patstelling plaatst. De verschillende actoren in het debat worden op die manier immers op een moraliserende wijze herleid tot 'kampen' die tegenover elkaar komen te staan (de zogeheten 'politiek correcten' versus de 'critici'). Bovendien heeft het dader- en slachtoffernarratief een depolitiserend effect: structurele mechanismen die onderliggend zijn aan een groot deel van de geïdentificeerde problemen (i.c. het herverdelingsverhaal) worden hierdoor onzichtbaar gemaakt. Ten slotte heeft deze benadrukking van het ouderschap van minderheden het paradoxale effect dat hun slachtofferschap in de hand wordt gewerkt. Dit essay is daarom een poging om kritisch stil te staan bij dit dader- en slachtoffernarratief, diens effecten met betrekking tot de beschikbare spreekposities en een pleidooi voor een multiculturele verbeelding die het debat herpolitiseert.

Het einde van het politiek correct denken: van slachtoffer naar dader

De aanloop naar het nieuwe millennium kan omschreven worden als de jaren van algemene faillietverklaringen. Er was het failliet van 'links', dat reeds sinds het einde van de jaren negentig en de val van de Sovjet-Unie werd aangekondigd en telkenmale werd herhaald. Het failliet van de traditionele welvaartsstaat, die steeds meer moest gaan inzetten op de responsabilisering van de burgers en tekenend is voor een voortschrijdende neoliberalisering van de maatschappij. Een failliet van een oud politiek model, dat gekenmerkt was door cliëntisme en nepotisme, en de hieropvolgende zoektocht naar een *nieuwe politieke cultuur*. En er was het failliet van de integratie van culturele minderheden en van het multicultureel model. Deze faillietverklaring van het multicultureel model was niet volledig nieuw en bracht een einde aan het idee dat culturele diversiteit onproblematisch zou zijn. Zowel linkse als rechtse geesten werden immers al enige tijd beroerd en keken met een toenemend ongemak en gêne naar de povere sociale integratie van

de nakomelingen van de voormalige gastarbeiders.¹ Het essay van Paul Scheffer *Het Multiculturele Drama*, dat in 2000 in *NRC handelsblad* werd gepubliceerd, vormde dan ook voor velen het symbolische hoogtepunt in de uitdrukking van dit ongemak.²

Paul Scheffers invloedrijke tekst werd in eerste instantie gezien als een reactie op het idee van slachtofferschap van minderheden dat volgens velen het multicultureel debat zou beheersen. Dat laatste werd geassocieerd met de pro-multiculturele posities die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog het licht zagen en hoogtij vierden in de jaren zestig en zeventig. De verwoestende effecten van de Tweede Wereldoorlog en het trauma van de holocaust zorgden ervoor dat een groot deel van de publieke opinie afkerig stond ten aanzien van nationalistische bewegingen in West-Europa. Culturele en etnische diversiteit werden als positieve waarden gezien, en multiculturalisme als een na te streven model. De toenemende eisen voor gelijkwaardigheid vanwege Afro-Amerikaanse minderheden in de VS of voor volksoevereiniteit in de (oud-)kolonies zorgden, verder, voor een veralgemening van de solidariteit met de antiracistische agenda. Culturele en etnische minderheden werden in eerste instantie benaderd als zwakkere groepen die de bescherming van de meerderheidssamenleving behoefden. En de kwestie racisme en 'vreemdelingenhaat' werd in West-Europa vooral populair in het licht van een toenemend electoraal succes van nationalistische en extreemrechtse groepen in de jaren tachtig en negentig in Vlaanderen en Frankrijk. Deze werden dan ook als (potentiële) daders gezien die moesten worden uitgeschakeld. Migranten, en hun nakomelingen, werden daarentegen als slachtoffers benaderd. Ze waren de slachtoffers van precaire sociaaleconomische omstandigheden, van een uitsluitend schoolstelsel en van gevaarlijke politieke krachten. Het is dan ook vanuit deze veronderstelling dat een brede golf aan sympathie en solidariteit op gang zou komen, waarmee de eerste campagnes tegen vreemdelingenhaat geboren werden.

De oproepen om 'het politiek correct denken' te doorbreken inzake multiculturele thema's kwamen dan ook in de ogen van vele analisten een einde maken aan het idee dat minderheden louter het slachtoffer waren van hun sociaaleconomische conditie en daarin geen verantwoordelijkheid droegen. Oproepen voor responsabilisering van diezelfde minderheidsgroepen moesten wijzen op hun aandeel in dit multiculturele drama. Het essay van Paul Scheffer en de debatten die het losmaakte, vormde hierin een belangrijk symbolisch kantelmoment. *Het Multiculturele Drama* was in eerste instantie een oproep om de problematische facetten van het multiculturele samenleven onder ogen te zien. Paul Scheffer klaagt in zijn essay het feit aan dat er maar al te vaak een idyllisch beeld werd opgehangen van dit multiculturele samenleven, wat de verdere inclusie van etnisch-culturele minderheden in de weg staat. Door een oplijsting te maken van de sociaaleconomische achterstelling van deze minderheidsgroepen, klaagt hij de passiviteit van de lokale autoriteiten in het integratiebeleid aan. Hij wijst ook op de manier waarop deze opstelling de slachtofferhouding bij minderheden in de hand werkt en hun

1 Voor een diepgaandere analyse van deze opkomende kritiek doorheen de jaren negentig in Nederland, zie Prins, 2000.

2 Scheffer, P., 'Het Multiculturele Drama', *NRC Handelsblad*, 29 januari 2000.

responsabilisering uit de weg gaat. Maar al te lang is het Nederlandse beleid volgens de auteur uitgegaan van het idee dat het stimuleren van eigen structuren bij minderheden (en meer bepaald: moslimminderheden) bevorderlijk zou zijn voor hun integratie. Deze veronderstelling is echter fout, aldus Scheffer. Niet alleen omdat het een verkeerde analogie maakt tussen de islam en het christendom ('de scheiding van staat en kerk [is] niet werkelijk... aanvaard in islamitische kring'), maar ook omdat het segregatie in de hand werkt. Waar het dus op neerkomt, volgens Scheffer, is het erkennen dat een multiculturele samenleving niet onproblematisch verloopt en dat etnische minderheden hier ook een aandeel in hebben.

Paul Scheffers essay zal een storm van reacties losmaken. Voornamelijk zijn stelling dat minderheden medeverantwoordelijk zijn voor het multiculturele falen zal door vele commentatoren en analisten opgepikt worden. Velen zullen beamen dat zo'n responsabilisering van etnisch-culturele minderheden maar al te vaak werd overgelaten aan extreemrechtse groepen, waardoor het debat zich nu in een patstelling zou bevinden. Om hieruit te komen, aldus de redenering, is het dan ook belangrijk om ook vanuit progressieve hoek een kritisch discours rond multiculturaliteit te ontwikkelen.³ Minderheden zullen vanaf dan niet louter als slachtoffers worden benaderd, maar ook als (potentiële) daders. Wijzen op de verantwoordelijkheid van minderheden wordt een nieuw facet van het multicultureel spreken. In de Joe Van Holsbeeck-affaire zagen we, bijvoorbeeld, hoe Marokkanen tevens als hoofdbeklaagden naar voor werden geschoven. Ouders werden geïnterpelleerd op de manier waarop ze hun kinderen opvoedden en imams werden opgeroepen om mee op zoek te gaan naar de daders van de moord op Joe. Een ander, gelijkaardig mechanisme zien we verder opduiken in de recente debatten over radicalisering die vooral in opgang kwamen door het fenomeen Sharia4Belgium en het vertrek van honderden Belgische moslimjongeren naar Syrië. Een opvallend kenmerk aan dit discours is het ogenschijnlijk paradoxaal samenkomen van het dader- en slachtofferschap. De vertrekkende jongeren worden enerzijds gezien als het slachtoffer van structurele discriminatie en achterstelling, of van manipulerende ronselaars. Maar ze worden anderzijds ook als (mogelijke) terroristen gezien, die aanslagen (kunnen) plegen of anderen meeronzelen in hun 'strijd'. Het gelijktijdig beklemtonen van het dader- en slachtofferschap van de migranten lijkt dan ook een centraal handelskenmerk te zijn geworden van dit 'nieuw-realistische' discours (Prins, 2000). Minderheden zijn niet langer hulpeloze slachtoffers (van racisme, sociaaleconomische uitsluiting), maar ze zijn tevens (potentiële) dragers van geweld. Om als betrouwbare gesprekspartner te worden gezien in het multiculturele debat is het belangrijk om die twee zaken te beklemtonen. En zij die zich hieraan onttrekken, worden gebrandmerkt als 'politiek correct'.

3 In de Vlaamse media speelde de krant *De Morgen* hier een belangrijke rol in. Vooral Yves Desmets veelgeciteerde essay 'Over kut-Marokkaantjes, hondendrollen en Jean-Marie Le Pen' (24 april 2002) vormt hier een goed voorbeeld van. In een later interview met Paul Scheffer naar aanleiding van de publicatie van zijn boek *Het Land van Aankomst* (2007, De Bezige Bij), zal diezelfde Desmet wijzen op de schroom die links had om problemen aan te wijzen, en de katalyserende rol van Scheffers essay in dat proces (zie 'Racialisering is de uitkomst van het grote zwijgen', in *De Morgen*, 19 januari 2008).

Een multiculturele patstelling

Het dader- en slachtoffermodel speelt een centrale rol in de liberale rechtsorde. Dat laatste bouwt onder meer voort op de veronderstelling dat conflicten slechts beslecht kunnen worden in de mate dat een duidelijke verantwoordelijkheid kan worden toegewezen (*accountability*). Door een duidelijke dader aan te wijzen, die een primaire verantwoordelijkheid krijgt in het conflict, wordt een poging ondernomen om het verstoorde evenwicht te herstellen. In het voorgaande heb ik trachten aan te tonen hoe een groot deel van het huidige spreken over culturele diversiteit – het zogenoemde doorbreken van het politiek correct denken – gestoeld lijkt te zijn op dit idee van responsabilisering, dat vaak vertaald wordt in het schuld/onschuld-model. In dit nieuwe spreken worden de problemen van de multiculturele samenleving gekoppeld aan het feit dat minderheden in dezen ook een zekere ‘schuld’ dragen en niet louter het ‘slachtoffer’ zijn van hun omstandigheden.

Hoewel dit idee van responsabilisering (van minderheden) de indruk kan wekken dat ze een evenwichtigheid brengt in de discussies, is ze misleidend. Ten eerste omdat hierdoor een groot deel van de discussie herleid wordt tot een moraliserende en depolitiserende zoektocht naar ‘daders’. Door schuldigen af te bakenen en aan te klagen wordt de illusie gewekt dat problemen op die manier kunnen worden opgelost. Hierdoor worden dieperliggende en ruimere structuren die onderliggend zijn aan deze conflicten onzichtbaar gemaakt. Een concreet voorbeeld vinden we in de manier waarop het maatschappelijk spreken over criminaliteit bij minderheden verloopt. Dat laatste wordt niet vaak ingebed in een bredere discussie rond illegale praktijken en hoe deze verbonden zijn met een globale en maatschappelijke competitie rond beschikbare middelen. Door criminaliteit in het geval van etnische minderheden als een ‘integratieprobleem’ te kaderen, worden deze handelingen geïndividualiseerd en onttrokken aan de bredere vraag naar normovertreding. Een andere, gelijkaardige, ontwikkeling zien we in het geval van het racismedebat. Racisme of discriminatie (op de arbeidsmarkt, in het onderwijs of de woningmarkt) wordt vaak gelinkt met de ‘intolerantie’ van een aantal mensen. Het kan hierbij gaan van extreemrechtse groepen tot werkgevers die liever geen etnische minderheden aanwerven. Zo’n opstelling gaat echter voorbij aan de manier waarop discriminatie past in een bredere maatschappelijke logica die racisme en segregatie legitimeert en in stand houdt.⁴

Maar een tweede, en zo niet problematischer, gevolg van zo’n tweedeling is dat het dreigt te reproduceren wat het aanklaagt, met name het idee van ‘slachtofferschap’. Het idee van *victimhood* verwijst naar de manier waarop minderheden of andere gemarginaliseerde groepen in eerste instantie als slachtoffers worden gezien en benaderd (Andrijasevic, 2003; Leisering, 2006; Jacobsen & Stenvoll,

4 En in het onderhouden van deze structuren spelen zowel minderheden als leden van de meerderheidssamenleving een rol. Zo kunnen zogeheten ‘concentratie’-scholen en/of -buurten, bijvoorbeeld, enkel bestaan bij gratie van de ongelijke waardering die aan scholen en/of buurten wordt gegeven. Dat laatste laat zich dan ook uitdrukken door de ongelijke herverdeling van de middelen, van status en prestige, koop- en huurprijzen, enz. waaraan *iedereen* participeert.

2010). Asielzoekers, bijvoorbeeld, worden doorgaans vanuit zo'n retoriek benaderd. De onophoudelijke stroom aan beelden van wanhopige vluchtelingen met huilende baby's in hun armen of aangespoelde lichamen zijn een essentiële voorwaarde geworden om golven van sympathie en solidariteit te kunnen teweegbrengen. Ze bieden ook een tegenwicht op een discours dat asielzoekers voornamelijk als 'profiteurs' (en dus daders) benadert. Maar daar waar zo'n portrettering misschien het voordeel kan bieden sympathie los te weken, is het tevens een problematisch *frame*. Niet alleen omdat het geen recht doet aan de veelvuldigheid van de beleefde realiteiten van die doelgroepen (met andere woorden: niet elke asielzoeker beschouwt zich als een hulpeloos slachtoffer), maar ook omdat dit idee van *victimhood* een noodzakelijke voorwaarde lijkt te zijn geworden om op sympathie en bijval te kunnen rekenen vanwege de bredere samenleving. Met andere woorden: een asielzoeker kan enkel op sympathie rekenen in de mate dat die zijn of haar 'rol' als slachtoffer goed kan belichamen. Verschillende analisten hebben dan ook onderzocht hoe dit idee van 'slachtofferschap' een subjectpositie lijkt te zijn geworden, die gemarginaliseerde groepen toelaat een zekere maatschappelijke erkenning te krijgen, maar hiermee ook andere subjectposities uitsluit (die van een zelfredzame en/of assertieve en kritische actor bijvoorbeeld).⁵ Een gelijkaardige ontwikkeling zien we ook gebeuren in het minderhedendebat. De verschillende thema's die het multiculturele debat beheersen (zoals terrorisme, radicalisering of criminaliteit) zijn thema's waarin minderheden als 'potentiële' daders worden gezien. Aan minderheden wordt dan ook vaak gevraagd zich te positioneren ten aanzien van de gepleegde feiten (Distantiëren ze zich van de daders? Veroordelen ze een aanslag?). Vele actoren uit het veld zullen echter dergelijke thema's mijden en dit vaak ten voordele van een duidelijkere en grotere aanwezigheid binnen andere onderwerpen waarin ze minder als onsympathiek overkomen. Eén ervan is racisme, een thema waarin minderheden van een zekere legitimiteit en sympathie genieten in het spreken omwille van hun (potentiële) slachtofferpositie. Het gevolg van deze tweedeling is dat er een situatie dreigt te ontstaan waarbij minderheden minder zullen participeren in thema's waarin ze als (potentiële) daders worden gezien en vooral aanwezig zullen zijn in die discussies waar ze als slachtoffer worden geportretteerd (zoals racisme en discriminatie). Het discours van daderschap of de responsabilisering van de minderheden resulteert, op die manier, op een paradoxale wijze in een verdere bevestiging van het 'slachtofferdiscours' van diezelfde minderheden.

- 5 Didier, F. & R. Rechtman's *The Empire of Trauma. An Inquiry into the Condition of Victimhood* (2009) is allicht een van de gekendste studies op dat vlak. In dit werk trachten Fassin en Rechtman aan te tonen hoe het principe van slachtofferschap gradueel deel is gaan uitmaken van het politiek discours op een manier die de grenzen van de psycho-medische sector overschrijdt. Dat laatste vertaalt zich doorheen het idee van 'trauma' (maatschappelijke trauma's) dat een centrale rol is gaan spelen bij oorlogsvoering, en gradueel deel is gaan uitmaken van lokale en internationale conflicten. Eerder wees Lisa Malkii (1996) op de manier waarop dit slachtofferdiscours een belangrijk onderdeel is geworden van regularisatieprocedures. Om erkend te kunnen worden als vluchteling, moesten dezen kunnen aantonen dat ze slachtoffers waren en moesten ze zich ook vooral als slachtoffer gedragen. Het centraal punt in deze literatuur is dat het idee van slachtofferschap een structurele positie is geworden, die minderheden moeten nabootsen om een maatschappelijke erkenning te krijgen (zie ook Fassin, 2005).

Voorbij het idee van 'schuld' of 'onschuld'

In het voorgaande heb ik trachten te wijzen op hoe het dader- en slachtofferschapsnarratief als centraal regulerend kader optreedt in het huidige multiculturele debat. Terwijl deze tweedeling als een poging is ontstaan tot beheersing van de problemen die geassocieerd worden met culturele diversiteit, heb ik trachten aan te tonen dat dit vaak tot een aantal patstellingen leidt. De duidelijke opdeling die verondersteld wordt tussen daders en slachtoffers leidt niet alleen tot onproductieve defensieve houdingen, maar heeft tevens depolitiserende effecten. Maatschappelijke problemen worden niet langer op een structurele wijze benaderd, maar veeleer vanuit een individuele 'fout' van de betrokken groepen.

De uitdagingen van een multicultureel samenleven zijn veelvoudig en complex. En het is dan ook duidelijk dat hier geen eensluidend antwoord op bestaat. Maar wat wel duidelijk is, is dat het nodig is een taal te ontwikkelen die ons toelaat de politieke dimensies van de huidige sociale conflicten te zien, duiden en erkennen. Door in termen van 'verantwoordelijkheden', 'daders' en/of 'slachtoffers' te spreken worden de sociale conflicten die achter het multiculturele drama schuilen onzichtbaar gemaakt en geïndividualiseerd. Bovendien kunnen minderheden zich maar zelden strijdvaardig opstellen. Wanneer ze hierin te ver gaan, dreigen ze als mogelijke bedreiging – en dus als potentiële daders – te worden gezien, waardoor ze hun aura van 'slachtoffer' dreigen te verliezen.⁶

In haar gekende werk *Harmony Ideology. Justice and Control in a Zapotec Mountain Village* (1991) beschrijft de antropologe Laura Nader hoe Zapotec Indianen onder de koloniale overheersing voortdurend een gedrag van aimabiliteit, harmonie en vriendelijkheid moesten tentoonspreiden. Conflicten werden immers door de koloniale gezagvoerders als een indicatie gezien van hun onbeschaafdheid en als reden aangegrepen om hardhandig in te grijpen. Door mogelijke ruzies en conflicten verscholen te houden – en een ideologie van 'harmonie' tentoon te spreiden – konden deze groepen zich aan de controlerende ogen van de koloniale administraties onttrekken. Willem Schinkel beschrijft ook in *Denken in een tijd van sociale hypochondrie* (2007) hoe een groot deel van het integratiedebat voortbouwt op een organistische mythe. Het multiculturele drama speelt zich dan af tegen de achtergrond van een samenleving die als cohesief en conflictloos wordt geportretteerd en waarin culturele diversiteit roet in het eten komt gooien. Dit denkkader zorgt er, volgens hem, dan ook voor dat politieke en maatschappelijke conflicten geen plaats krijgen in dit 'multiculturele model'. Ze worden onmiddellijk gepatho-

- 6 Een goed voorbeeld vinden we in de case van de Arabisch-Europese Liga. Deze assertieve burgerrechtenorganisatie, met soms controversiële claims, werd door velen gepercipieerd als een bedreiging van de multiculturele cohesie en existentie. Hierdoor werd deze organisatie vooral vanuit een negatief daglicht benaderd (de organisatie werd als niet-progressief en antifeministisch geportretteerd). Een keerpunt in de berichtgeving over de AEL kwam echter nadat duidelijk werd dat de repressie ten aanzien van de organisatie op weinig andere gronden gestoeld was dan racistische vooroordelen. De organisatie kreeg plots eerherstel en bijval, en kon als gesprekspartner deelnemen. Hoewel de maatschappelijke actoren van het voormalige AEL zich moeilijk laten vatten in een slachtofferdiscours, heeft dat laatste wel een belangrijke rol gespeeld in hun rehabilitatie. Voor een verdere analyse van de AEL, zie Benzakour (2004) en Dewitte (2004).

Nadia Fadil

logiseerd, geïndividualiseerd en met het ‘daderschap’ van deze of gene groep gelinkt. In plaats van klaarheid te brengen in het geheel, lijkt het slachtoffer- en daderdiscours dan ook vooral als een disciplinerend kader te opereren, waarbij minderheden hun mogelijk ‘daderschap’ uit de weg zullen gaan en vooral thema’s gaan opzoeken waarin ze als ‘slachtoffer’ worden benaderd. Een mogelijke uitweg uit deze patstelling kan liggen in een repolitisering van het huidige debat. Daarbij worden de huidige conflicten vooral begrepen als conflicten die draaien om de verdeling van de beschikbare middelen en privileges. Minderheden verschijnen, hierdoor, niet langer als dader en/of slachtoffer, maar in eerste instantie als *onderhandelingspartners* die een aandeel hebben in deze sociale strijd.

Literatuur

- Andrijasevic, R. (2003) The difference borders make: (il)legality, migration and trafficking in Italy among Eastern European women in prostitution. In: S. Ahmed, C. Castaneda, A.M. Fortier & M. Scheller (red.), *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration* (p. 251-272), Oxford: Berg.
- Benzakour, M. (2004) *Abou Jahjah. Nieuwlichter of oplichter*. Amsterdam/Antwerpen: L.J. Veen.
- Debord, G. (1992 [1967]). *La Société du Spectacle*. Paris: Gaillimard.
- Dewitte, L. (2004) *Wie is er bang voor Moslims. Aantekeningen over Abou Jahjah, etnocentrisme en islamofobie*. Leuven: Halewyck.
- Fassin, D. (2005) Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology*, 20(3), 362-387.
- Fassin, D. & R. Rechtman (2009) *The Empire of Trauma. An Inquiry into the Condition of Victimhood*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Jacobsen, C.M. & D. Stenvoll (2010) Muslim women and foreign prostitutes: Victim discourse, subjectivity and governance. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 17(3), 270-294.
- Leisering, A. (2011) Confronting ‘Victim’ Discourse: The Identity work of Battered Women. *Symbolic Interaction*, 29(3), 307-330.
- Malkki, L.H. (1996) Emissaries: Refugees, Humanitarianism and Dehistoricization. *Cultural Anthropology*, 11(3), 377-404.
- Nader, L. (1991) *Harmony Ideology. Justice and Control in a Zapotec Mountain Village*. Stanford: Stanford University Press.
- Prins, B. (2000) *Voorbij de onschuld. Het debat over integratie in Nederland*. Amsterdam: Van Gennep.
- Schinkel, W. (2007) *Denken in een tijd van sociale hypochondrie*. Zoetermeer: Klement.